

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2025-7-16>

УДК 069.5:94(477.86)

Татарко Ірина Іванівна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри гуманітарних дисциплін

Дунайський інститут Національного університету «Одеська морська академія»,
Ізмаїл, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9381-5193>

tatarcoirina01011979@ukr.net

МОРСЬКА ОСВІТА В СИСТЕМІ «СУСПІЛЬСТВО – ДЕРЖАВА – БЕПЕКА»

Анотація. У статті розглядається роль морської освіти в системі взаємодії «суспільство – держава – безпека». Морська освіта визначається як важливий чинник сталого розвитку морської держави. Вона забезпечує підготовку конкурентоспроможних фахівців для національного та міжнародного ринків праці.

Проаналізовано вплив морської освіти на соціально-економічний розвиток суспільства. Особливу увагу приділено формуванню професійних компетентностей моряків. Підкреслено значення безперервної освіти та підвищення кваліфікації впродовж професійної діяльності. Розглянуто роль державної політики у сфері морської освіти. Наголошено на необхідності відповідності освітніх програм міжнародним стандартам. Зокрема, враховано вимоги Міжнародної морської організації.

Зазначено, що морська освіта сприяє підвищенню рівня безпеки судноплавства. Вона безпосередньо впливає на запобігання аваріям та надзвичайним ситуаціям на морі. Підготовка висококваліфікованих кадрів зміцнює національну безпеку держави. Морська галузь розглядається як складова економічної та оборонної спроможності країни. Акцентовано увагу на значенні людського капіталу в морській сфері.

Наголошено, що освітні заклади морського профілю виступають центрами інновацій і наукових досліджень. Вони сприяють впровадженню сучасних технологій у морську діяльність. Проаналізовано взаємозв'язок між якістю освіти та міжнародним іміджем держави. Морська освіта формує професійну культуру та відповідальність майбутніх фахівців. Вона також впливає на рівень правової свідомості у морській галузі. Значну роль відіграє міжнародне співробітництво у сфері підготовки моряків. Співпраця з іноземними навчальними закладами підвищує якість освіти.

Обґрунтовано, що морська освіта є стратегічним ресурсом держави. Вона формує кадровий потенціал морського транспорту та суміжних галузей. Морська освіта сприяє інтеграції України у світовий морський простір. Вона забезпечує мобільність та конкурентоспроможність українських моряків.

Розглянуто перспективи розвитку та сучасні виклики, що постають перед системою морської освіти. Серед них – цифровізація та глобалізаційні процеси. Наголошено на потребі модернізації освітньої інфраструктури. Підкреслено важливість інвестицій у розвиток морської освіти.

Зроблено висновок, що морська освіта виконує системоутворюючу роль і є ключовим елементом забезпечення взаємодії суспільства, держави та сфери безпеки. У системі «суспільство – держава – безпека» вона виступає інтегруючою ланкою, що забезпечує узгоджений розвиток її складових. Ефективне функціонування морської освіти є необхідною передумовою стабільності морської галузі, зміцнення національної безпеки та соціально-економічного розвитку держави. Перспективи її розвитку пов'язані з інноваційним оновленням, міжнародною інтеграцією та посиленням взаємозв'язку з потребами держави і системи безпеки.

Ключові слова: морська освіта; національна безпека; морська держава; суспільство; професійна підготовка.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Морська галузь є важливою складовою розвитку сучасних держав, насамперед тих, що залучені до міжнародних торговельних і безпекових процесів. Її ефективне функціонування безпосередньо залежить від рівня розвитку морської освіти, яка забезпечує підготовку професійних кадрів для торговельного флоту, портової інфраструктури та суміжних сфер. Для України значення морської освіти істотно посилюється з огляду на геополітичне положення, наявність морських кордонів, а також потреби захисту національних інтересів у Чорноморсько-Азовському регіоні.

На тлі зростання безпекових викликів, трансформації характеру воєнних загроз і підвищення ролі морського простору в системі національної безпеки особливої актуальності набуває осмислення морської освіти в ширшому соціально-державному контексті. У сучасних умовах гібридних загроз та воєнних конфліктів освіта виходить за межі суто галузевої функції й набуває ознак інструменту стратегічного впливу, оскільки саме через неї формуються професійні компетентності, ціннісні орієнтири та світоглядні установки фахівців, відповідальних за безпеку держави на морському напрямі.

У системі «суспільство – держава – безпека» морська освіта виконує інтеграційну функцію, поєднуючи потреби суспільства у кваліфікованих кадрах, стратегічні інтереси держави та завдання забезпечення морської безпеки. В умовах воєнних, економічних і екологічних загроз підготовка фахівців морського профілю набуває стратегічного значення, що зумовлює необхідність формування цілісного наукового підходу до вивчення морської освіти як складової інтегрованої системи «суспільство – держава – безпека». Це визначає актуальність дослідження та його наукову і практичну значущість, оскільки отримані результати можуть бути використані

для вдосконалення державної політики у сферах освіти, безпеки та морського розвитку.

Аналіз досліджень і публікацій. Морська освіта в Україні та світі розглядається переважно через призму підготовки фахівців (моряк-практик, судноводій, інженер), а не як складова національної безпеки чи соціально-державного розвитку. В українському науковому дискурсі немає системних комплексних досліджень, що поєднують морську освіту, суспільні потреби та державну безпеку як єдину інтегровану систему – це суттєва наукова прогалина. Існуючі праці здебільшого концентруються на окремих аспектах підготовки фахівців (А. Василевич, Л. Герганов, О. Данилова, Т. Демченко, З. Орлова, В. Пірко, В. Постолатій, Л. Прокопенко, Н. Рижева, Н. Слюсаренко, Т. Сухова, О. Тимофєєва, О. Чагайда та ін.) чи правового регулювання (С. Ківалов), тоді як комплексний аналіз взаємозв'язків між морською освітою, стратегічними інтересами держави, національною безпекою та розвитком суспільства в цілому залишається не розкритим.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є аналіз ролі та значення морської освіти в системі «суспільство – держава – безпека», визначення її впливу на формування кадрового потенціалу, зміцнення національної безпеки та сталий розвиток морської галузі, зокрема через оцінку її стратегічного внеску у підготовку висококваліфікованих фахівців, підтримку конкурентоспроможності країни на світовому морському ринку та перспективи розвитку морської освіти в умовах глобальних викликів.

Завдання дослідження:

- проаналізувати роль морської освіти у взаємодії системи «суспільство – держава – безпека», зокрема її вплив на соціально-економічний розвиток суспільства та формування кадрового потенціалу морської галузі;
- визначити значення морської освіти для забезпечення національної та морської безпеки держави, зокрема через підготовку висококваліфікованих фахівців, формування культури безпеки мореплавства та дотримання міжнародних стандартів.
- окреслити сучасні виклики та перспективи розвитку системи морської освіти, зокрема в умовах цифровізації, глобалізації, міжнародної інтеграції та модернізації освітньої інфраструктури.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Морська освіта є важливою складовою освітньої системи суспільства, що забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців для морської галузі та суміжних сфер діяльності. Вона формується під впливом соціально-економічних, культурних і технологічних чинників та виконує низку соціальних функцій, серед яких провідними є професійна підготовка, соціалізація особистості, відтворення кадрового потенціалу та формування культури безпеки.

У суспільному вимірі морська освіта сприяє забезпеченню зайнятості населення, особливо в прибережних регіонах, де морська діяльність традиційно є основним джерелом доходів. Професія моряка залишається конкурентоспроможною на міжнародному ринку праці, що дозволяє громадянам інтегруватися у глобальний економічний простір та підвищувати рівень добробуту своїх родин.

Крім того, морська освіта формує специфічні професійні та моральні якості: дисциплінованість, відповідальність, здатність працювати в екстремальних умовах, повагу до міжнародних норм і стандартів. Таким чином, вона впливає не лише на економічні показники, а й на соціальну стабільність та рівень правової культури суспільства.

Морська освіта є одним із ключових чинників становлення та розвитку морської держави. Поняття «морська держава» передбачає наявність розвиненого флоту, портової інфраструктури, морської промисловості та відповідної системи управління. Однак усі ці елементи не можуть ефективно функціонувати без належно підготовлених кадрів.

Держава через систему морської освіти реалізує свою морську політику, визначає стратегічні пріоритети розвитку галузі та забезпечує виконання міжнародних зобов'язань. Підготовка судноводіїв, механіків, електромеханіків, фахівців з морського права та управління є запорукою ефективної участі держави у міжнародному судноплаванні та торгівлі.

Особливого значення морська освіта набуває в контексті інтеграції України до європейського та світового освітнього і професійного простору. Відповідність навчальних програм вимогам Міжнародної конвенції ПДНВ (STCW) дозволяє українським дипломам визнаватися за кордоном, що зміцнює міжнародний авторитет держави.

У системі національної безпеки морська освіта відіграє стратегічну роль, оскільки вона забезпечує підготовку фахівців, здатних діяти в умовах потенційних загроз на морі. До таких загроз належать військові конфлікти, терористичні акти, піратство, контрабанда, техногенні аварії та екологічні катастрофи.

Професійна підготовка моряків і спеціалістів морської галузі включає вивчення питань безпеки мореплавання, управління ризиками, дій у надзвичайних ситуаціях, міжнародного морського права та охорони морського середовища. Це сприяє зменшенню аварійності, захисту людського життя та збереженню морських ресурсів.

Для держави особливо важливою є підготовка кадрів для військово-морських сил, морської охорони та інших силових структур. Саме через систему морської освіти формується кадровий резерв, здатний забезпечити охорону морських кордонів і захист національних інтересів у прибережних та морських зонах.

Сучасна морська освіта функціонує в умовах жорсткого міжнародного регулювання. Провідну роль у цьому процесі відіграє Міжнародна морська організація (ІМО), яка встановлює стандарти підготовки, дипломування та несення вахти моряками.

Впровадження міжнародних стандартів в національну систему освіти сприяє підвищенню якості підготовки фахівців, уніфікації вимог та забезпеченню мобільності кадрів. Разом з тим це вимагає постійного оновлення навчальних програм, матеріально-технічної бази та підвищення кваліфікації викладацького складу.

Для України дотримання міжнародних стандартів є не лише освітнім, а й безпековим чинником, оскільки воно забезпечує довіру до національної системи підготовки моряків з боку світової спільноти.

Однією з ключових проблем сучасної морської освіти є збереження та розвиток кадрового потенціалу. Демографічні процеси, міграція, конкуренція на міжнародному ринку праці створюють додаткові виклики для держави.

Морська освіта повинна реагувати на ці виклики шляхом модернізації освітніх технологій, впровадження цифрових симуляторів, дистанційних форм навчання та міждисциплінарних програм. Особливу увагу слід приділяти формуванню управлінських компетентностей та навичок критичного мислення.

Система взаємодії «суспільство – держава – безпека» є комплексною моделлю, у межах якої формуються стратегічні напрями розвитку ключових галузей, зокрема морської освіти. Морська освіта виступає не лише як освітній інститут, а й як соціальний, економічний і безпековий чинник, що забезпечує сталий розвиток морської держави та її інтеграцію у світовий простір. У цьому контексті вона є важливим інструментом узгодження інтересів суспільства, державної політики та потреб національної й міжнародної безпеки [2].

З позиції суспільства морська освіта виконує соціальну функцію, пов'язану з підготовкою конкурентоспроможних фахівців, формуванням професійної культури та забезпеченням зайнятості населення. Морські спеціальності традиційно користуються високим попитом на міжнародному ринку праці, що сприяє соціальній мобільності, зростанню рівня добробуту громадян та надходженню валютних ресурсів у національну економіку. Суспільство зацікавлене у якісній морській освіті, оскільки вона забезпечує не лише професійну реалізацію особистості, а й підвищує загальний рівень технічної, правової та безпекової культури [1]. Крім того, морська освіта формує відповідальне ставлення до морського середовища, безпеки судноплавства та дотримання міжнародних норм. Це особливо важливо в умовах зростання техногенних ризиків, екологічних загроз і складності сучасних морських перевезень [3]. Таким чином, суспільний вимір морської освіти полягає у створенні людського капіталу, здатного діяти ефективно та відповідально в глобалізованому морському просторі.

У державному вимірі морська освіта є складовою морської та освітньої політики, а також інструментом реалізації національних інтересів. Держава визначає стратегічні напрями розвитку морської галузі, формує нормативно-правову базу, забезпечує дотримання міжнародних стандартів підготовки моряків та контролює якість освітніх програм [1]. Через систему морської освіти держава забезпечує відтворення кадрового потенціалу торговельного і військового флоту, портової інфраструктури, морських адміністрацій і служб.

Особливого значення морська освіта набуває для держав, що прагнуть утвердити себе як морські держави. Наявність підготовлених кадрів дозволяє ефективно використовувати морський потенціал, розвивати транспортні коридори, зміцнювати позиції у міжнародній торгівлі та забезпечувати виконання міжнародних зобов'язань. У цьому аспекті морська освіта виступає стратегічним ресурсом, інвестиції в який мають довгостроковий ефект для державного розвитку.

Водночас держава виконує координаційну роль у взаємодії між суспільством і системою безпеки, забезпечуючи баланс між економічними інтересами та безпековими вимогами. Через освітні стандарти, ліцензування та атестацію вона гарантує, що підготовка морських фахівців відповідає сучасним викликам і загрозам [2].

У контексті безпеки морська освіта є фундаментом формування культури безпеки мореплавства та морської діяльності загалом. Підготовка фахівців включає знання з навігаційної безпеки, управління ризиками, охорони праці, захисту морського середовища та дотримання міжнародних конвенцій, зокрема Конвенції ПДНВ (STCW) [3]. Це знижує ймовірність аварій, техногенних катастроф і людських помилок, які можуть мати серйозні наслідки як для окремих осіб, так і для держави в цілому.

Крім того, морська освіта відіграє важливу роль у підготовці кадрів для сектору оборони та безпеки на морі. Фахівці з відповідною освітою залучаються до роботи у військово-морських силах, прикордонній службі, морській охороні та службах реагування на надзвичайні ситуації [2]. Таким чином, освітній компонент безпосередньо впливає на здатність держави захищати свої морські кордони, інфраструктуру та економічні інтереси.

Взаємодія трьох складових – суспільства, держави та безпеки – у сфері морської освіти має системний характер. Суспільство формує запит на якісну освіту та професійні можливості, держава створює умови для реалізації цього запиту та координує розвиток галузі, а безпековий компонент визначає вимоги до змісту та якості підготовки фахівців. Порушення балансу між цими елементами може призвести до кадрового дефіциту, зниження рівня безпеки та втрати конкурентних позицій на міжнародному рівні.

Отже, морська освіта в системі «суспільство – держава – безпека» виступає інтегруючим елементом, що забезпечує узгоджений розвиток усіх складових. Її ефективне функціонування є передумовою не лише стабільності морської галузі, а й зміцнення національної безпеки та соціально-економічного розвитку держави в цілому.

Водночас усвідомлення системоутворюючої ролі морської освіти зумовлює необхідність звернення до аналізу перспектив її подальшого розвитку в умовах сучасних глобальних трансформацій. Перспективи розвитку морської освіти визначаються сукупністю глобальних, національних та галузевих чинників, серед яких ключове місце посідають цифровізація, інтернаціоналізація освітнього процесу, підвищення вимог до безпеки мореплавства та необхідність сталого розвитку морської діяльності. Система морської освіти має адаптуватися до нових технологічних і безпекових викликів, зберігаючи відповідність міжнародним стандартам підготовки фахівців.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку є модернізація змісту та форм навчання. Впровадження цифрових технологій, тренажерних комплексів, дистанційних і змішаних форм освіти дозволяє підвищити якість професійної підготовки та наблизити навчальний процес до реальних умов морської діяльності. Особливого значення набуває розвиток компетентнісного підходу, орієнтованого не лише на засвоєння знань, а й на формування практичних навичок, управлінських рішень та відповідальності за безпеку.

Важливою перспективою є посилення міжнародної інтеграції морської освіти. Участь закладів вищої морської освіти в міжнародних освітніх програмах, академічна мобільність здобувачів освіти та викладачів, а також взаємне визнання дипломів сприяють підвищенню конкурентоспроможності випускників на світовому ринку праці. Така інтеграція також дозволяє гармонізувати національні освітні стандарти з вимогами Міжнародної морської організації та інших міжнародних інституцій.

Перспективним напрямом розвитку є посилення ролі держави у стратегічному плануванні морської освіти. Державна підтримка модернізації матеріально-технічної бази, підготовки науково-педагогічних кадрів та розвитку морських наукових досліджень створює умови для довгострокового розвитку галузі [1]. У цьому контексті морська освіта розглядається як інвестиція в національну безпеку та економічну стійкість держави [2].

Крім того, зростає значення екологічного та безпекового компонентів у підготовці морських фахівців. Орієнтація на принципи сталого розвитку, охорону морського середовища та управління ризиками відповідає сучасним викликам і сприяє формуванню відповідальної професійної культури [3].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті проведеного дослідження встановлено, що морська освіта є багатовимірним соціальним інститутом, який виконує важливі освітні, економічні, соціальні та безпекові функції. Вона забезпечує підготовку висококваліфікованих фахівців для морської галузі, сприяє відтворенню кадрового потенціалу та формуванню професійної культури, орієнтованої на дотримання міжнародних стандартів і принципів безпеки мореплавства.

В суспільному вимірі морська освіта сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, соціальній мобільності та інтеграції громадян у глобальний ринок праці. Формування у здобувачів освіти професійних, моральних і правових якостей позитивно впливає на соціальну стабільність, рівень безпекової культури та відповідальне ставлення до морського середовища.

Для держави морська освіта є стратегічним ресурсом реалізації морської політики та національних інтересів. Саме через систему морської освіти забезпечується виконання міжнародних зобов'язань, зокрема у сфері підготовки та дипломування моряків відповідно до вимог Міжнародної морської організації. Наявність якісної системи морської освіти є необхідною передумовою становлення та розвитку держави як морської.

У системі національної безпеки морська освіта відіграє ключову роль у формуванні культури безпеки морської діяльності та підготовці кадрів, здатних діяти в умовах сучасних загроз і ризиків. Професійна підготовка фахівців у сфері навігаційної, екологічної, техногенної та оборонної безпеки безпосередньо впливає на захист морських кордонів, інфраструктури та економічних інтересів держави.

Ефективний розвиток морської освіти можливий лише за умови збалансованої взаємодії складових системи «суспільство – держава – безпека». Порушення цього балансу призводить до зниження якості підготовки фахівців, кадрового дефіциту та підвищення безпекових ризиків у морській сфері.

Сучасні перспективи розвитку морської освіти пов'язані з цифровізацією освітнього процесу, модернізацією змісту навчання, впровадженням компетентнісного підходу та посиленням міжнародної інтеграції. Особливого значення набуває державна підтримка розвитку матеріально-технічної бази, науково-педагогічного потенціалу та екологічно орієнтованої підготовки фахівців.

Таким чином, морська освіта виступає інтегруючим елементом системи «суспільство – держава – безпека», забезпечуючи узгоджений розвиток морської галузі, зміцнення національної безпеки та сталий соціально-економічний розвиток держави в умовах глобальних трансформацій.

Перспективним напрямом подальших досліджень є комплексний аналіз механізмів модернізації морської освіти в умовах цифровізації, посилення міжнародних безпекових викликів та інтеграції національної системи підготовки морських фахівців до європейського і світового освітнього простору.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Закон України «Про освіту», 2017. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>>.
2. Закон України «Про національну безпеку України», 2018. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>>.
3. International Maritime Organization. *STCW Convention and Code*, 2011. Available at: <<https://www.imo.org/en/ourwork/humanelement/pages/stcw-conv-link.aspx>>.
4. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (STCW), 1978. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/go/995_053>.
5. *Морська політика України, 2023: навч.-метод. посіб.* (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА») [Електронне видання] / Т. Аверочкина, Б. Кормич, О. Стець; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 178.
6. *Про затвердження Морської доктрини України на період до 2035 р.:* Постанова Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307. / Кабінет Міністрів України // База даних «Законодавство України». Доступно: <<https://cutt.ly/1n9IAOs>>.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 16 травня 2008 р. «Про заходи щодо забезпечення розвитку України як морської держави». Указ Президента України № 463/2008 від 20 травня 2008 р. // База даних «Законодавство України», 3, 143. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463/2008#Text>>.

MARITIME EDUCATION IN THE SISTEM «SOCIETY – STATE – SECURITY»

Iryna Tatarko,

PhD of Historical Science,

Associate Professor,

Danube Institute of the National University «Odessa Maritime Academy»,

Izmail, Ukraina

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9381-5193>

tatarkoirina01011979@ukr.net

Abstract. The article deals with the role of maritime education in the system «society – state – security». Maritime education is defined as a significant factor of sustainable development of any maritime state. It provides training for competitive specialists for national and international labour markets.

The author has analysed the impact of maritime education on social-economic development of the society. The process of the formation of professional competences of seafarers are under close consideration. The importance of lifelong learning and professional development throughout one's career is highlighted. The function of state policy in the field of maritime education is considered. The necessity for educational programmes to comply with international standards is underlined. In particular, the requirements of the International Maritime Organisation are taken into account.

The maritime education contribution to improving the safety of navigation is underpinned by the author. It has a direct impact on the prevention of accidents and emergencies at sea. The training of highly qualified personnel strengthens the national security of the state. The maritime field is considered an integral part of the country's economic and defence capabilities. The research draws attention to the importance of human capital in the maritime sector.

It is mentioned that maritime higher educational institutions are centres of innovation and scientific research. They contribute to the introduction of contemporary technologies in maritime activities. The relationship between the quality of education and the international image of the state is analysed. Maritime education creates the professional culture and obligation of future specialists. It also influences the level of legal awareness in the maritime industry. International cooperation in the field of seafarer training plays a significant role. Cooperation with foreign educational institutions improves the quality of education.

The author has proven that maritime education is a strategic resource for the state. It generates the human resources potential of maritime transport and related industries. Maritime education facilitates the integration of Ukraine into the global maritime community. It ensures the mobility and competitiveness of the Ukrainian seafarers.

The prospects for development and current challenges facing the maritime education system are considered: the digitalisation and globalisation processes are among them. The urgent need to improve the educational infrastructure is emphasised as well as the importance of investment in the development of maritime education.

The author comes to conclusions that maritime education performs a system-forming role and is a key element in ensuring interaction between society, the state and the security sector. In the «society-state-security» system, it acts as an integrating link, providing the coordinated development of its components. The effective functioning of maritime education is a necessary prerequisite for the stability of the maritime industry, the strengthening of national security and the socio-economic development of the state. Its development prospects are connected to innovative renewal, international integration and strengthening the link with the needs of the state and the security system.

Keywords: maritime education; national security; maritime state; society; professional training.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"], 2017. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/go/2145-19>>.
2. Zakon Ukrainy «Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy» [Law of Ukraine "On National Security of Ukraine"], 2018. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>>.
3. International Maritime Organization. *STCW Convention and Code*, 2011. Available at: <<https://www.imo.org/en/ourwork/humanelement/pages/stcw-conv-link.aspx>>.
4. *Mizhnarodna konventsiia pro pidhotovku i diplomuvannia moriakiv ta nesennia vakhty (STCW)* [International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers (STCW)], 1978. Dostupno: <https://zakon.rada.gov.ua/go/995_053>.
5. *Morska polityka Ukrainy* [Maritime Policy of Ukraine], 2023: navch.-metod. posib. (dlia здобувачів вищої освіти денної форми навчання факультету психології, політології та соціології НУ «ОІУА») [Elektronne vydannia] / T. Averochkina, B. Kormych, O. Stets; Nats. un-t «Odeska yurydychna akademiia». Odesa: Feniks, 178.
6. *Pro zatverdzhennia Morskoï doktryny Ukrainy na period do 2035 r.* [On the approval of the Maritime Doctrine of Ukraine for the period until 2035]: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 zhovtnia 2009 r. № 1307 / Kabinet Ministriv Ukrainy // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy». Dostupno: <<https://cutt.ly/1n9IAOs>>.
7. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 16 travnia 2008 r. «Pro zakhody shchodo zabezpechennia rozvytku Ukrainy yak morskoi derzhavy» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated May 16, 2008 "On measures to ensure the development of Ukraine as a maritime state"]. Ukaz Prezydenta Ukrainy № 463/2008 vid 20 travnia 2008 r. // Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy», 3, 143. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463/2008#Text>>.